

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-76-11>
УДК 338.2:[331.5+331.2]

Богуш Л.Г.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень
імені М.В. Птухи Національної академії наук України

Bogush Larysa

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ЯК СТИМУЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

STATE EMPLOYMENT REGULATION AS THE NATIONAL ECONOMY' INCENTIVE

У статті досліджено принципи, чинники, пріоритети, ризики формування і реалізації державної політики з регулювання зайнятості в рамках упровадження довготривалих наскрізних стимулів сталого суспільно-економічного розвитку України. Урядові декларації щодо необхідності підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки і виробників, диверсифікації та наукоємної модернізації господарства останнім часом активно реалізуються через розширення прав підприємців за рахунок утиску соціально-трудова гарантій найманих працівників на тлі недостатньої уваги до підвищення купівельної спроможності широких верств працюючих і пенсіонерів, нарощування та сприяння реалізації інноваційного та знаннєгенеруючого потенціалу робочої сили, збалансування попиту і пропозиції на ринку праці.

Ключові слова: сфера зайнятості, оплата праці, функції державної політики, чинники і ризики державного регулювання, сталий розвиток економіки.

В статье исследованы принципы, факторы, приоритеты, риски формирования и реализации государственной политики в сфере регулирования занятости в рамках внедрения долгосрочных всеобъемлющих стимулов устойчивого общественно-экономического развития Украины. Декларации правительства относительно необходимости повышения уровня конкурентоспособности национальной экономики и производителей, диверсификации и наукоёмкой модернизации хозяйства в последнее время активно реализуются через расширение прав предпринимателей за счет ущемления социально-трудова гарантій наемных работников на фоне недостаточного внимания к повышению покупательной способности широких слоев работающих и пенсионеров, наращиванию и содействию в реализации инновационного и знанигенерирующего потенциала рабочей силы, согласованию спроса и предложения на рынке труда.

Ключевые слова: сфера занятости, оплата труда, функции государственной политики, факторы и риски государственного регулирования, устойчивое развитие экономики.

The article examines the principles, factors, priorities, risks of formation and implementation of employment regulation state policy in the framework of fulfilling long-term comprehensive incentives for sustainable socio-economic development of Ukraine. Government declarations on the need to increase the competitiveness level of the national economy and producers, to diversify and to modernize the economy in a knowledge-intensive way have been actively implemented recently through the expansion of entrepreneurs' rights by suppressing social and labor guarantees for employees against the background of insufficient attention to rising up the purchasing power of workers' and retirees' broad strata, building up and assisting in the implementation of the workforce' innovative and knowledge-generating potential, balancing supply and demand in the labor market. This approach increasingly confirms the numerous negatives of the economy' specialization and export orientation predominantly on resource and raw material and semi-finished products, as well as exacerbates the negative trends of cross-border labor migration. National policy for the employment regulation should be a product of interaction of broad spheres of socio-economic, investment and innovation, foreign economic state policy. It should be a process of collaborating of government institutions and involved social dialogue' subjects (employers' representatives, workers, interested public structures) regarding: the implementation of legal principles and priorities of non-shadow safe employment; compliance with standards and guarantees of reimbursement of labor costs, developed on publicly acceptable ideas about the quality of the workforce' reproduction and a decent level of workers' welfare; recognition and approval of these standards and guarantees in the organizational and legal documents that formalize social and labor relations; monitoring and control of employers' and employees' obligations and rights in the nowadays practice of above-mentioned organizational and legal documents' implementation, as well as in the processes of the wages' payment and receipt.

Key words: employment sphere, wages, functions of state policy, factors and risks of state regulation, sustainable economic development.

Постановка проблеми. Повсякчас наголошуючи на нагальності підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки, нарощування представництва вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках товарів і послуг, диверсифікації та наукоємній модернізації господарства із дедалі ширшим залученням корпоративних і приватних інвестицій (у т. ч. іноземних), органи влади ефективним у короткостроковій перспективі засобом реалізації цих пріоритетів вважають розширення прав підприємців за рахунок утиску соціально-трудових гарантій найманих працівників. Послідовні та пришвидшені останнім часом дії щодо відповідного перегляду Кодексу законів про працю та суміжних нормативно-правових актів у сфері зайнятості призводять, зокрема, до погіршення соціально-трудових прав найманих працівників (насамперед щодо: державних гарантій мінімальної та суспільно прийнятної оплати праці; прав на відпустки щорічні, по догляду за дітьми, навчальні, за власним бажанням; допомоги в разі тимчасової непрацездатності та втрати працездатності внаслідок професійних і загальних захворювань; часу виходу на пенсію та обсягів пенсійного забезпечення) у нестандартних формах зайнятості (виведених за штат промислових, агропереробних, обслуговуючих підприємств, сезонно і тимчасово зайнятих), задіяних у господарських структурах із безтарифними й контрактними системами оплати праці, а також працівників, які перебувають у штаті та поза штатом суб'єктів господарювання з вимушеними простоями виробництва.

Водночас значною мірою декларативними залишаються державні пріоритети та заходи зі стимулювання національної економіки завдяки підвищенню купівельної спроможності широких верств працюючих і пенсіонерів, нарощуванню і сприянню реалізації інноваційного та знаннегенеруючого потенціалу робочої сили, збалансуванню попиту і пропозиції на ринку праці в рамках детінізації зайнятості. Такий підхід дедалі стверджує численні негативи переважної ресурсно-сировинної й напівфабрикатної спеціалізації та експортної орієнтації економіки, посилює тенденції транскордонної трудової міграції, усталює за Україною імідж джерела порівняно дешевих людських ресурсів із досі конкурентним (на тлі країн ближнього і далекого зарубіжжя) трудовим потенціалом, створеним на попередніх етапах державного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед тематичних здобутків доцільно передусім відзначити праці низки фахівців, присвячені: соціально-економічним аспектам та нагальним проблемам підвищення інтелектуально-освітнього й професійно-кваліфікаційного рівня робочої сили, купівельної спроможності зайнятих, у т. ч. у результаті державних заходів із забезпечення гідного (тобто суспільно прийняттого) рівня оплати праці (О. Балан, О. Болехівський, К. Жадько, І. Лаврук, О. Мельник, Ю. Савченко, А. Сімон, А. Стасюк) [1–3]; реаліям і потребам диверсифікації сфери зайнятості (А. Камнева, Ю. Кусакова, О. Луцків,

Т. Можевенко, А. Саміло, С. Шульц) [4–6]; комплексним оцінкам зайнятості та рівня доходів працюючих у контексті економічної спроможності країни (В. Андреев, І. Живолуп, С. Макогонюк, Л. Остапенко, Л. Шангіна, В. Юрчишин) [7; 8].

Мета статті полягає у систематизації та узагальненні підходів (принципів, чинників, пріоритетів, ризиків) державної політики з регулювання зайнятості та оплати праці в рамках створення і реалізації довготривалих наскрізних стимулів сталого суспільно-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Тенденції, властиві новітньому періоду суспільно-економічної нестабільності в Україні, започаткованому масштабними суспільно-політичними зрушеннями наприкінці 2013 р., що досі повсякчас проявляються в більш-менш стрімкому зростанні цін в умовах набагато повільнішої динаміки основних державних соціальних гарантій (мінімальної зарплати, прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії за віком, базового тарифного розряду єдиної тарифної сітки, а також посилення податкового тиску на доходи населення, чергового етапу нарощування заборгованості з виплат заробітних плат, підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги, газ та електроенергію), призвели до поглиблення розшарування, спектру негативних, неоднозначних і суперечливих тенденцій у рівні життя та купівельній спроможності широких верств населення.

Національна політика у сфері регулювання зайнятості та оплати праці є продуктом ширших сфер соціально-економічної, інвестиційної та інноваційної, зовнішньоекономічної державної політики. Вона являє собою процес діяльності державних інституцій та залучених суб'єктів соціального діалогу (представників роботодавців, працюючих, зацікавлених громадських структур) щодо: виконання законодавчих засад і пріоритетів легальної безпечної зайнятості; дотримання унормованих стандартів і гарантій відшкодування вартості праці, розроблених з урахуванням суспільно прийнятних уявлень про якість відтворення робочої сили та гідний рівень добробуту працюючих; визнання та затвердження зазначених стандартів і гарантій у спектрі організаційно-правових документів, які оформлюють соціально-трудові відносини (колективних договорах, трудових контрактах, іншій документації, яка унормовує відносини роботодавців, найманих працівників, посередників); моніторингу та контролю спектру зобов'язань і прав роботодавців та працюючих у поточній практиці виконання зазначених організаційно-правових документів, а також виплати та отримання зарплати.

Ця діяльність реалізується сукупністю механізмів функціонування зазначених суб'єктів соціального діалогу (нормативно-правових, адміністративних, фіскальних, медіації як механізму узгодження інтересів і рішень інститутів трипартизму, соціальної реклами) у рамках спектру загальнодержавних, галузевих і міжгалузевих, територіальних (щодо регіонів, територі-

альних господарських комплексів, територій і зон спеціальних режимів господарювання, окремих систем розселення, поселень, підприємств) заходів уряду, міністерств і відомств, суб'єктів господарювання, інституцій громадянського суспільства, що забезпечують дотримання прав, стандартів і гарантій оплати праці, визначених засадами і пріоритетами соціально-економічної, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної політики.

Отже, як міждисциплінарна, міжсекторальна, міжгалузєва функція інститутів соціуму національна політика у сфері зайнятості та оплати праці покликана впроваджувати та сприяти вдосконаленню наскрізної державної стратегії інклюзії в її широкому і вузькому розумінні.

У широкому розумінні соціальної інклюзії державна політика із забезпечення і регулювання зайнятості та оплати праці ґрунтується на визначених інститутом держави підходах до усталення соціального розвитку, підтримання національної безпеки, упровадження унормованих Конституцією України принципів соціальної держави, що проявляються, зокрема, у:

- праві кожного працівника на гідну оплату безпечної праці, достатню для забезпечення належного рівня добробуту особи та її сім'ї;
- гарантуванні та забезпеченні працівникам працездатного віку, працюючим особам старшого передпрацездатного і післяпрацездатного віку доступу до певного обсягу грошових засобів у формі мінімальної зарплати, мінімального посадового окладу; соціальної солідарності в перерозподілі доходів та створенні умов для вертикальної соціальної мобільності.

Достатність мінімальної зарплати для забезпечення соціальної інклюзії працюючих, зокрема населення працездатного віку та членів їхніх сімей, визначається співвідношенням мінімальної зарплати з унормованим та фактичним прожитковим мінімумом, його змістовим наповненням у споживчому кошику та низці поточних умов життєдіяльності, розширенням населення за рівнем оплати праці, у т. ч. оціненим за динамікою співвідношення мінімальної та середньої зарплат (як одного з важливих індикаторів дієвості державної політики дотримання соціальних стандартів і гарантій та забезпечення життєдіяльності вразливих категорій працюючих і населення працездатного віку).

Функціонуючи як каталізатор внутрішнього ринку та орієнтир динаміки спектру соціальних виплат, рівень оплати праці слугує базисом формування та реалізації людського потенціалу країни і регіонів.

Критерії вразливості для ідентифікації відповідних верств населення за рівнем і формами зайнятості та оплати праці [1–3; 7; 8] нині є цілком унормованими та поширеними у практиці діяльності міністерств і відомств, що опікуються параметрами соціального захисту і контролюють їх. Вони охоплюють передусім розміри оплати праці порівняно з межею малозабезпеченості, мінімальною та середньою зарплатою, легальність зайнятості та доходів, регулярність зайнятості

(у поєднанні з доступністю соціально-трудова гарантій щодо режиму праці й відпочинку, безпеки праці, відрахувань до загальнодержавного Пенсійного та галузевих пенсійних фондів).

У вузькому розумінні адаптації і реалізації державної стратегії інклюзії в національній політиці щодо забезпечення і регулювання зайнятості та оплати праці відповідні заходи охоплюють: реалізацію гарантій на працевлаштування осіб, які належать до законодавчо визначених уразливих категорій; контроль за дотриманням їхніх прав на рівну і гідну оплату праці, розмір якої відповідає їхній посаді, кваліфікації, специфіці діяльності в штаті й поза штатом; реалізацію програм підвищення професійно-кваліфікаційного рівня працівників вразливих категорій, стимулювання роботодавців до такої діяльності на виробництві та з відривом від виробництва.

Оцінка добробуту, якості життя, соціального прогресу з метою визначення результативності та динаміки державної політики у сфері зайнятості та оплати праці, купівельної спроможності останньої, що вже тривалий час проводиться дедалі ширшим колом країн світу [3; 7; 8], зазвичай охоплює значний набір критеріїв (від відповідних досліджень обсягів і структури ВВП до власне соціальних умов і здобутків) з дедалі активнішим урахуванням національної специфіки, втіленої у підходах і результатах забезпечення сталого економічного розвитку і зростання, пріоритету гуманітарних напрямів політики над її суто економічними складниками. До зазначених критеріїв, зокрема, включають вплив обсягів і динаміки оплати праці, її купівельної спроможності на подовження тривалості здорового життя, збалансування зайнятості/роботи і вільного часу, поліпшення якості особистого життя, підвищення рівня соціальної злагоди та солідарності, засвідченого, наприклад, оцінками соціального самопочуття різних категорій і верств населення.

Функції держави як інституту гуртування й арбітражу соціуму у сфері регулювання зайнятості та оплати праці визначаються:

- технологічним укладом макроекономічної структури (економіки країни), однією з основоположних характеристик якого є роль людських ресурсів як продуктивної сили суспільства, що визначає, зокрема, обсяги та структуру економічної квазіренти (освітньої, креативної), масштаби і характер інноваційної активності як ключового чинника переходу від індустріальної до нео- та постіндустріальної економіки, динаміку інноваційних циклів загалом;

- засадами розподілу і перерозподілу доданої вартості, що визначають ключові політекономічні характеристики держави, її суспільно-економічний устрій, параметри системи соціального забезпечення і захисту;

- засадами і змістом національної стратегії соціального захисту та спектру форм інклюзії потенційно вразливих верств, вікових категорій і груп населення.

Висвітлені магістральні чинники формування і реалізації національної політики у сфері зайнятості

та оплати праці визначають зміст та баланс функцій інститутів держави, економіки (власне підприємництва) і громадянського суспільства щодо встановлення суспільно прийнятного рівня оплати праці найманих працівників, у тому числі порівняно з критеріями забезпечення економічно активною особою гідного життя власними силами (провідним критерієм соціальної держави).

Найбільш узагальнено ризики національної політики у сфері зайнятості та оплати праці доцільно поділяти на інституційні, організаційно-технологічні та ситуативні (або кон'юнктурні).

Інституційні ризики передусім пов'язані з недостатньою розробленістю та неузгодженістю законодавчого і підзаконного (директивного, інструктивного, методичного тощо) забезпечення процесів унормування: спектру понять (категорій), задіяних в обґрунтуванні базових стандартів, гарантій і динаміки параметрів зайнятості та величини оплати праці; складових механізмів та інструментів адміністрування, контролю, коригування рівнів зайнятості та оплати праці в економіці України за повноваженнями і термінами їх реалізації; нормативного і регулюючого статусу базових стандартів і гарантій у формуванні та функціонуванні зазначених механізмів та інструментів.

Організаційно-технологічні ризики, формуючись у сфері реалізації законодавчих гарантій зайнятості та оплати праці, стосуються: повноважень та фінансової стійкості інституцій, залучених до підготовки фахівців за державним і регіональним замовленням (у т. ч. в рамках підвищення кваліфікації та перепідготовки), їх працевлаштування, а також до нарахування і виплати зарплати на рівнях держави, галузевих асоціацій роботодавців, власне суб'єктів господарювання; параметрів урегульованості процесів забезпечення зайнятості та оплати праці в колективних, індивідуальних договорах, інших актах цивільно-трудового права (у т. ч. укладених як із роботодавцями, так і наймачами-посередниками); технологічних особливостей (у т. ч. періодичності) організації трудового процесу, готівкової і безготівкової оплати праці.

Група ситуативних (кон'юнктурних) ризиків у національній політиці зайнятості та оплати праці виокремлюється, зокрема, зважаючи на: функції держави у соціальному забезпеченні й захисті як населення у цілому, так і окремих уразливих категорій; засади її фіскальної політики в частині легалізації спектру доходів (трудових, рентних), а отже, детінізації економіки; еволюцію соціально-трудових відносин у напрямі поширення їхніх нестандартних форм та актуалізації певних проблем їх регулювання.

Спектр глобальних та, серед іншого, зовнішньоекономічних передумов формування національної політики України у сфері зайнятості та оплати праці в процесі її інтеграції до цивілізаційно-глобалізаційних процесів і структур можна агрегувати в кілька груп, серед яких – чинники: власне господарські; технологічні та інноваційні; способу та якості життєдіяльності в спек-

трі її сфер; практики та особливостей відтворення і використання робочої сили в зарубіжних країнах і регіонах світу; міжнаціональних та інших міжкультурних взаємодій, міжнародного гуртування і співробітництва.

У процесі НТП та під впливом похідних проявів глобалізації послідовно інтенсифікується та підвищується щільність широкого спектру міжособистісних і міжспільнотних комунікацій (інформаційних, культурно-духовних і світоглядних; технологічних і продуктових; транспортних і транзитних), зумовлюючи:

- швидке поширення та укрупнення транснаціональних структур, зорієнтованих на кардинальне скорочення витрат виробництва й зростання норми прибутку завдяки диверсифікації виробничих потужностей у регіони концентрації відносно дешевих сировини та кваліфікованих трудових ресурсів водночас зі зниженням часу на переміщення як спектру ресурсів виробництва, так і півфабрикатів та готової продукції до споживачів;

- розвиток дисперсних виробництв і мікроорганізацій, наприклад у рамках програм стимулювання т. зв. місцевої промисловості, регіональної активізації зайнятості та самозайнятості;

- спеціалізацію дедалі ширшого кола країн світу на пропозиції на зовнішніх ринках обмеженого переліку сировини, півфабрикатів, готових товарів і послуг в обсягах, здатних задовольнити потреби макрорегіонів і світу загалом;

- тяжіння до встановлення макрорегіональних й глобальних стандартів господарювання, життєдіяльності та споживання в усіх її сферах;

- скорочення матеріальних і часових витрат на еміграцію та маятникові трудові міграції (зокрема, міждержавні) водночас із нівелюванням сукупності соціокультурних чинників, що визначають темпи й можливості інтеграції та асиміляції мігрантів у територіальних і функціональних спільнотах безвідносно до місця їх локалізації та державної приналежності. Територіальні й функціональні характеристики спільнот інтеграції та асиміляції мігрантів зумовлюють необхідність приділення уваги відповідним державним і регіональним нормативним, адміністративним, громадським заходам їх побутового та виробничого облаштування як важливої загальносвітової тенденції забезпечення транскордонних міграцій у контексті досягнення позитивного впливу на якість життя і рівень доходів мігрантів порівняно з місцевими мешканцями.

Висвітлені глобальні феномени, продовжуючи динамічно формуватися під впливом НТП, співіснують із потребою країн світу відтворювати засади власної ідентичності й суверенності (у т. ч. шляхом забезпечення належного наповнення та контролю за дефіцитом бюджету, спектру бюджетних і небюджетних фондів із задоволення загальносуспільних та суспільно необхідних потреб, що визначають ключові параметри сталого розвитку держав і соціумів) завдяки захисту та промоції національного виробника, диверсифікації економіки з підвищенням частки замкнених циклів ви-

робництва та інноваційно активних видів діяльності, підвищенню рівня продуктивної зайнятості, стимульованої оплатою праці та параметрами соціального захисту, здатними забезпечити працюючим та їхнім сім'ям гідні стандарти життєдіяльності.

До чинників впливу на агреговану економічну спроможність держави та населення, яка відображає і стимулює певні індивідуальні й колективні соціальні потреби та ініціативи, вітчизняні науковці останнім часом зазвичай включають [7, с. 6–7; 8]:

– чинники впливу на поточну платоспроможність: середню номінальну заробітну плату (відповідно мінімальну заробітну плату, прожитковий мінімум, заборгованості з виплат заробітної плати); споживчі ціни (індекс споживчих цін, реальну заробітну плату); тарифи на житлово-комунальні послуги (рівень оплати, покриття субсидіями на оплату); наявність/відсутність державного контролю над цінами на соціально значущі товари (насамперед, продовольчі). Як відомо, в Україні Постанова КМУ № 1548 від 25.12.1996, що регламентувала державне регулювання останніх, із 2014 р. фактично не діяла, а в 2017 р. була взагалі скасована;

– чинники впливу на економічну стійкість: ставки комерційних банків (безпосередньо впливають на визначення банками відсоткових ставок закладами та позиками, доступність кредитних ресурсів для задоволення приватних і підприємницьких потреб); обмінний курс національної грошової одиниці (її девальвація/ревальвація); рівень кредитування населення; рівень депонування населенням коштів на рахунках банківських установ; рівень і динаміку зайнятості, безробіття, кількості населення загалом.

Поточна платоспроможність суб'єктів господарювання забезпечує підвищення рівня зайнятості та оплати праці найманої робочої сили, зростання доходів домогосподарств, стимулює попит на їхню продукцію, сприяє розширенню зайнятості, а отже, підвищенню зарплат. Ці процеси, повсякчас стимулюючи один одного, розширюють та диверсифікують спектр виробництв у галузевому і територіальному вимірах [4–6], забезпечують накопичення оборотних коштів суб'єктів господарювання, заощаджень і видатків домогосподарств на власне побутове облаштування, освітній розвиток, рекреацію тощо (тобто потреби, що в підсумку сприяють підвищенню професійної і ділової конкурентоспроможності та активності членів домогосподарств). Отже, зміцнюється основа економічної стійкості домогосподарств, суб'єктів господарювання, держави загалом принаймні у короткотривалій і середньостроковій перспективах.

Висновки. Імплементуючись у поточному і стратегічному змісті національної політики з регулюван-

ня зайнятості та оплати праці, висвітлені магістральні чинники функціонування держави в цій сфері зумовлюють потребу прагматичної реалізації політикою базових цілей щодо:

– дотримання соціальної стабільності та збереження трудових ресурсного потенціалу (передусім в аспектах контролю рівня маргіналізації та асоціальної активності вразливих працездатних мешканців і членів їхніх сімей, певного кількісно-якісного відтворення трудових ресурсного потенціалу і власне робочої сили, запобігання найбільш небажаним транскордонним міграціям та еміграції населення працездатного і передпрацездатного віку, наповнення Пенсійного фонду та певного поліпшення рівня пенсійного забезпечення широких верств щодо параметрів, які визнаються суспільно прийнятними);

– наповнення бюджету (зокрема, задля виконання захищених статей видатків, зобов'язань по зовнішніх і внутрішніх запозиченнях, фінансування інвестиційних пріоритетів, що мають комерційне, базисне територіальне чи інфраструктурне, статусне значення);

– задоволення легітимних інтересів власників та орендарів засобів виробництва й їхніх посередників щодо норми прибутку, доданої вартості, компенсації вартості проєктів інвестиційно-інноваційного розвитку;

– виконання нагальних пріоритетів інноваційного розвитку, зумовлених передусім позиціонуванням країни за параметрами рівня життя, виробничого потенціалу в міжнародному співтоваристві;

– збереження та розширення представництва національного виробника на зовнішніх ринках товарів і послуг.

Доцільність застосування запропонованої класифікації ризиків національної політики у сфері зайнятості та оплати праці обґрунтовується як змістом інформативних матеріалів для відстеження ризиків, так і особливостями вже існуючих та потенційних інструментів їх коригування в рамках тематичної національної політики. Запропонована класифікація окреслює сфери виявлення ризиків за джерелами і механізмами їх виникнення, водночас заздалегідь визначаючи превалюючі методологічні й методичні підходи до формування інструментарію їх пом'якшення.

Виконання перелічених базових цілей державної соціально-економічної політики, що мають отримувати безпосереднє відображення в сегменті «національна політика в сфері зайнятості та оплати праці», у т. ч. завдяки відстеженню й коригуванню окреслених груп ризиків (інституційних, організаційно-технологічних, кон'юнктурних), є невід'ємним складником суспільної діяльності з підтримання національної безпеки.

Список літератури:

1. Балан О.Д., Савченко Ю.К. Оплата праці та її соціально-економічні аспекти. *Агросвіт*. 2018. № 10. С. 22–26.
2. Жадько К.С., Стасюк А.В., Сімон А.П. Проблеми державного регулювання оплати праці в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 12. С. 185–189.

3. Мельник О.І., Болехівський О.Д., Лаврук І.Г. Проблеми заробітної плати в Україні та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6827> (дата звернення: 05.11.2021).

4. Можевенко Т.Ю., Камнева А.В. Процеси диверсифікації продукції та послуг підприємств в умовах невизначеності зовнішнього середовища. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2020. № 6(117). С. 63–66.

5. Шульц С.Л., Луцків О.М. Структурна диверсифікація економіки європейських країн як передумова розбудови інклюзивної моделі їх розвитку. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 16–22.

6. Кусякова Ю.О., Саміло А.С. Диверсифікація сфери послуг як необхідна умова розвитку національної економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 12. С. 95–101.

7. Шангіна Л., Юрчишин В. Індекс поточної економічної спроможності: комплексна оцінка соціально-економічної ситуації в Україні. Київ : Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова ; Заповіт, 2017. 44 с.

8. Як Україні досягти підвищення рівня реальних трудових доходів працюючих громадян? / В.М. Андреев та ін. Київ : Українська сторона Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС, 2018. 51 с. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/web_final_26_12_2017_labor-incomes_2017.pdf (дата звернення: 05.11.2021).

References:

1. Balan O.D., Savchenko Yu.K. (2018) Oplata pratsi ta yii sotsialno-ekonomichni aspekty [Remuneration and its socio-economic aspects]. *Ahrosvit*, no. 10, pp. 22–26.

2. Zhadko K.S., Stasiuk A.V., Simon A.P. (2017) Problemy derzhavnogo rehuliuвання opłaty pratsi v Ukraini [Problems of wages' state regulation in Ukraine]. *Infrastruktura rynku*, vol. 12, pp. 185–189.

3. Melnyk O.I., Bolekhivskiy O.D., Lavruk I.H. (2019) Problemy zarobitnoi platy v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia [Wage problems in Ukraine and ways to their solution]. *Efektivna ekonomika*, no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6827> (accessed 05 November 2021).

4. Mozhevenko T.Yu., Kamnieva A.V. (2020) Protsesy dyversyfikatsii produktsii ta posluh pidpriemstv v umovakh nevyznachenosti zovnishnoho seredovyscha [Processes of diversification of enterprises' products and services in conditions of the external environment uncertainty]. *Derzhava ta rehiony. Ser. Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 6(117), pp. 63–66.

5. Shults S.L., Lutskiv O.M. (2020) Strukturna dyversyfikatsiia ekonomiky yevropeyskykh krain yak peredumova rozbudovy inkliuzyvnoi modeli yikh rozvytku [Structural diversification of the European countries' economy as a prerequisite for building their inclusive development model]. *Ekonomichnyi forum*, no. 3, pp. 16–22.

6. Kusakova Yu.O., Samilo A.S. (2016) Dyversyfikatsiia sfery posluh yak neobkhdna umova rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Service sector diversification as a necessary condition for the national economy' development]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 12, pp. 95–101.

7. Shanhina L., Yurchyshyn V. (2017) *Indeks potочної економічної спроможності: комплексна оцінка соціально-економічної ситуації в Україні* [Current economic capacity' index: a comprehensive assessment of the socio-economic situation in Ukraine]. Kyiv: Ukrainskiy tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen im. O. Razumkova; Zapovit, 44 p. (in Ukrainian)

8. Andriev V.M., Ostapenko L.V., Makogonyuk S.L., Zhyvolup I.V. (2018) *Yak Ukraini dosiahty pidvyshchennia rivnia realnykh trudovykh dokhodiv pratsiuiuchykh hromadian?* [How can Ukraine achieve an increase in the working citizens' real labor income]. Kyiv: Ukrainska storona Platformy hromadianskoho suspilstva Ukraina – YeS, 51 p. Available at: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/web_final_26_12_2017_labor-incomes_2017.pdf (accessed 5 November 2021). (in Ukrainian)